

Tamás András

AZ UTOLSÓ INTERREGNUM

The Last Interregnum

Prof. Dr. Tamás András, professor emeritus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, tamas.andras@uni-nke.hu

Az utolsó interregnum 1918. november 13-án kezdődött Magyarországon IV. Károly király közélettől visszavonulásával. November 12-én Ausztriában kikiáltották a köztársaságot, november 16-án, Budapesten a népköztársaságot. A trianoni békeszerződést 1921. július 26-án ratifikálták. A Magyar Királyság megfosztotta trónjától IV. Károlyt 1921-ben, új királyt nem választott. A Magyar Köztársaság 1946-ban alakult. Ennek az írásnak a tárgya az Isten, haza, király összefüggésnek néhány vonatkozása, a magyar királyság eltűnő erkölcsi öröksége.

KULCSSZAVAK:

Isten, egyház, haza, népesség, nemzet, kisebbség, király, Habsburgok

The last interregnum began on 13 November 1918 in Hungary with the withdrawal of King Charles IV from public life. On 12 November 1918, the Republic of Austria was proclaimed. On 16 November 1918 the Hungarian People's Republic was proclaimed in Budapest. The Hungarian Monarchy in 1921 dethroned King Charles IV and nobody was crowned. The Republic of Hungary was established in 1946. The author of this paper makes some remarks connected with religion, God, the Church, nation, minorities, the country, the king, the Habsburgs, the fading moral legacy of the Hungarian kingdom.

KEYWORDS:

God, the Church, the country, nation, population, minorities, king, Habsburgs

PRAEFATIO

Igazi *francia* lelemény a köztársaságok sorszámozása, bár ezt a megoldást királyságra még ők sem alkalmazzák, csak királyokra, elvégre sehol máshol nem volt annyi Lajos király, mint épp ott. Viszont ahány király, annyi interregnum – a királyok is halandók –, mégis közülük egy különösen nevezetes: az utolsó, az *interregnum ultimum*, amely a királyság végeként is érhető.

Magyarországon az utolsó – egyúttal a leghosszabb – interregnum a királyság megszűnésének előzménye volt; ha úgy vesszük 1918. november 13-tól 1944. október 16-ig tartott. Az interregnum nem államforma – annak ellenére, hogy az tulajdonképpen csak királyságban lehetséges –, hanem a *trónüresedés* helyzete, amelyben a királyságnak épp nincs királya. Ez különösebben nem minősít azon túl, hogy átmenetiséget jelent, és nem rendkívüli ritkaság. Nálunk egyébként 1944. október 16-a után is átmenetiség következett az államéletben: *ex lex*, ami a helyzet pejoratív megnevezése, és nem kötődik szorosan valamelyik államformához.

Az utolsó interregnum tényleges helyzetként és jogi értelemben véve is jól megismerhető és bőségesen tárgyal¹ – nem olyan, mint például a magyar őstörténet a honfoglalás előtt hatszáz évvel –, arról adatok, iratok, filmek, elemzések, magyarázatok egyaránt rendelkezésünkre állnak. Története ismert, magyarázata mégis sokféle. Ezekből bárki kiválaszthatja a neki tetsző változatot, amit szinte mindenki meg is tesz, ha érdekli a téma. Ahány szerző, annyi értékelés, kiváltképp ha írásuk csak *vélemény* vagy *vélekedés*, nyitva hagyva azt a kérdést, hogy az mennyiben tudomány és mennyiben individualizmus. Erről a témáról, ha nem is mindent, de *ami számít*, megírtak már, ide értve a pontosításokat és azok korrekcióit is. Ennek megfelelően itt nyilvánvalóan az következik, *ami nem számít*.²

DEUS

Mostanában – úgy tűnik – nemigen számít *Isten, haza és király*, különösen együtt, holott valaha együtt emlegették őket, kivéve például II. Rákóczi Ferencet, aki a király helyett és ellen a hazáért és a szabadságért küzdött: *Cum Deo pro patria et libertate*.

Ha bármi – azaz *minden* – megértésének létezik örökérvényű tartalma, akkor annak egyetemes mértéke teremtőjében lehet, változatlanul, tökéletesen, aki *ugyanaz* tegnap, ma és *mindörökre*. A mindig létezés abszolút (tökéletes) élet, tökéletes igazság, amelyekhez az örökkévaló vezetheti az embert – már amelyik ezt hagyja, vagy legalább felismeri –, mert az ember mindezzel ellentétben mulandó, tökéletlen, élete szüntelenül tovaszálló árnyék, de megőrizheti a *hitét* a megvilágosításban és az örök világosságban.

¹ A közelmúltból például Horváth 2020; Képes 2020; Salamon 2020; Schweitzer 2020; Szabó 2020.

² Műfaja széljegyzet (*verba margini ascripta*), azaz a jobb megoldás. Mint ismeretes, bizonyos életkor elérése után jó, ha valaki ír egy szakkönyvet, jobb, ha inkább széljegyzetet ír, és a legjobb, ha semmit sem ír. Újabb kutatások szerint az életkorra utalás többnyire el is hagyható.

Isten megismerésében, tiszteletében, szolgálatában a vallás (*religio*) segít, a katolicizmus, vagyis a római katolikus egyház (*ecclesia*), amely egyetemes – nem egyetlen nép vagy állam vallása és egyháza –, folyamatosan a mai napig és utána is.

Magyarországon az 1000-ban trónra lépő első királytól, I. Szent Istvántól 1918-ig 55 király uralkodott, valamennyi katolikus, *rex apostolicus*. A keresztény hitre térítés korábban kezdődött, Géza fejedelem idején, mindkét liturgia ismeretében. Az egyházszakadás 1054-ben elválasztotta a nyugati (*római katolikus*) egyházat a keleti (*ortodox*) egyháztól.³ A magyar király akkor I. András volt, akit nem a *szkhiszma*, hanem a kereszténység elleni pogány-lázadások foglalkoztattak. A katolikus hit és egyház megerősítése I. Szent László uralkodása idején (1077–1095) történt, az ortodox egyház háttérbe szorítása vagy üldözése nélkül.

A királyság folyamatosan együttműködött az egyházzal, amely szinte magától értetődően segítette elő az ország életét szóval és tettel. A szó a latin nyelv, nemcsak a liturgia és teológia, hanem az oklevelek, a törvények, a történelemírás, az irodalom, az egész írásbeliség latin nyelvű Európában is; a hit és a tudás közvetítője megközelítőleg a 18. század elejéig. Nálunk valamivel tovább élt: az 1800-as években kezdte felváltani a magyar⁴ az igazgatásban, a bíraskodásban, az oktatásban. Az egyházi szervezés, igazgatás, birtokosság, bíraskodás kezdetől nem azonos a királyival, és később sem oldódik fel egyik a másikban. Például a próbát (istenítélet) alkalmazó bíraskodásban klerikusok részvétele 1279-től tilos. Az egyházi bíróságok nem királyi bíróságok, ám nem csak klerikusok ügyeivel foglalkoztak, például házassági pereket is tárgyaltak. Ugyanakkor bármely bíróság előtt az *eskü* eljárás jogi és szakrális természetű, feltehetően mindenki hisz benne, az esküszegés viszont egyházi bírósági hatáskörbe tartozott.

A keresztény *hit* akkori erejének tulajdonítható bizonyára, hogy a török uralom idején (1541–1686) viszonylag kevesen tértek át *muszlim* (iszlamita) hitre, ámbár nyilvánvaló, hogy a lakosságot gyorsabban sikerült elpusztítani, mint az iszlám számukra előnyös tulajdonságairól meggyőzni. A katolikus egyház gyengülését mutatják a változtatási vagy megújítási mozgalmak Husz Jánostól (művének címe: *De ecclesia*) a protestáns vallási *reformációig*; mindegyik hitbéli elbizonytalanodás, egyfajta kételkedés a hívő közösség tagjai és vallási vezetőik közötti ellentétek alapján, ami magabiztosnak tűnő korrekciókhoz vezet. Hasonló magabiztossággal a reformátorok eretneknek (*haereticus*) minősíthetők, ami meg is történt 1523-ban. Már csak a reformáció hiányzott akkor Magyarországnak, nem sokkal a Dózsa-parasztlázadás után és a mohácsi vész előtt. Luther híveit fej- és jószágvesztésre találták méltónak, majd az 1525. évi IV. tc. szerint máglyahalálra, annál is inkább, mert Luther a Német Birodalom rendjeit lebeszélte Magyarország megsegítéséről a törökök ellen.⁵

³ A római katolikus és az ortodox egyházak egyaránt a *Szentírás* alapján állnak, vannak szentjeik, bűnnek minősítik az istentelenséget (*asebeia*) az igazságtalanságot (*adikia*), a törvényellenességet (*anomia*). A papi nőtlenség (*caelibatus*) csak katolikus követelmény. Közel ezer év alatt nem közeledtek egymáshoz annyira, hogy egyesítésükre egyhamar számítani lehetne. 1965-ben a pápa és a pátriárka visszavonta a kölcsönös kiátkozást.

⁴ 1836. évi III. tc., 1844. évi II. tc. Előtte a magyar és a latin nyelv együtt kötelező; 1805. évi IV. tc.

⁵ Kovachich József Miklós: *Sylloge Decretorum comitialium inlyti regni Hungariae* (Pest, 1818.) I-II. c. művére hivatkozással Erdélyi 1942. 299.

Ugyanekkor Svédországban és Angliában királyok reformálják államukban az egyházat: I. Gusztáv Svédországban 1527-ben, VIII. Henrik Angliában 1534-ben elszakad a római pápa által irányított katolikus egyháztól, királyságában azt felszámolja, vagyonát elkobozza, országában önálló egyháza világi vezetője lesz. Nálunk 1556-ban – finoman említve –, egyházi javakat szekularizál az erdélyi fejedelem.

Laikus számára a reformáció újabb egyházszakadásnak tűnhet, amely *vallásháborúval* és *ellenreformációval* folytatódik, vagyis a harmincéves háborúval, az azt záró vesztfáliai békével 1648-ban (ugyanez holland időszámítás szerint a 80 éves háború vége). Az Erdélyi Fejedelemség akkor protestáns, a királyi Magyarország katolikus; ott a tordai országgyűlés (1568) szerint az elismert vallásoknak vallásszabadság, itt ellenreformáció, de máglyahalállal fenyegetettség nélkül, majd 1606 után vallásszabadság. A keresztények hite megvan, ám bizonyos hittételekben nincs egyetértés. A felvilágosodás (*Aufklärung*) angol, francia és német változata majd ezt is tisztázza azzal a módszerrel, hogy a hitet és a tudást nem kell összekapcsolni; ha a tudás alapja az emberi tapasztalati megismerés. Voltaire a nagy szellemeskedő minden előtt az egyház (*l'infâme*) ellen küzdött, bár szerinte Isten, ha nem lenne, ki kellene találni. A francia forradalomban⁶ ezt a szellemességet is egyszerűsítették nyílt ateizmusra, talán úgy, hogy Isten, ha lenne, akkor is el kellene felejteni.

Magyarországon az utolsó interregnum idején a *vallásszabadságot* az 1868. évi LIII. tc. és az 1895. évi XLIII. tc. rendezte. Az állampolgárok hívők valamennyire, az ateisták száma jelentéktelen. Az istenhitet, vallásosságot, egyház iránti bizalmat egyaránt gyengítette az ateizmus, az anarchizmus, a marxizmus és az 1914-ben kezdődő világháború nagyipari öldöklései. Szinte valamennyi politikai jellegű szerveződés egyik célja az állam és az egyház elválasztása, egyúttal quasi diszkreditálva az Istenben való hitet. Az „elválasztás” egyébként mindenhol és mindenkor mást jelent. Például a francia megoldás már a világháború előtt az egyház kultuszegyesületté minősítése, a templomok, egyházi épületek államosítása állítólag azért, hogy fenntartásuk az állami költségvetésből történhessen, mintha e nélkül az állam nem támogathatná az egyházi ingatlanok fenntartását. Szovjetország viszont kezdettől deklarálta, hogy bárki bármilyen vallást követhet, vagy jogában áll vallás nélkül élni (ez utóbbi volt tanácsos a tanácsrendszerben), vallásos hit helyett politikai eszmét preferálva. Az egyház vagyonát államosították, egy részét egyházi használatba adták, nagy részét pedig az állam hasznosította a legkülönbébb célokra. Nálunk ennek mintájára a Tanácsköztársaság idején intézkedtek, az akkori Liquidáló Hivatal útján.

PATRIA

Az ország lakossága folyamatosan változik. A népesség olykor nagymértékben csökkent, nem csak a tatárjárás és a török hódoltság idején. A betelepülő besenyők, jászok és kunok

⁶ A francia forradalmat nálunk elég sokan lelkesen értelmezték. Ezzel szemben, pl. Thomas Carlyle szerint Isten büntetése volt a királyi család és a nemesség mértéktelen önzése és mérhetetlen ostobasága miatt, lásd Carlyle 1837.

beolvadtak a magyarságba, nyelvüket elveszítették, az erdélyi és szepesi szászok nem annyira. A későbbi telepések, betelepítettek, például a svábok, bajorok, szlovákok, románok, szerbek egy része igen, más része nem. A *betelepítés* országosan Habsburg tervezés szerint folyt, ritkán csak földbirtokosi elképzelésnek megfelelően. A *betelepülést* (bevándorlás) elősegítette a török és az orosz birodalom expanziója, a határok nyugat és észak felé több száz kilométerrel áthelyezése, az elvándorlás görög, bolgár, szerb, moldáv, havasalföldi területekről. Kezdetből más volt a horvátok helyzete. Mint társország, közjogi értelemben is speciális Horvátország; lakossága túlnyomó többségben horvát és katolikus, bár mások is éltek ott – talán még szerbek is, de bosnyákok a török idők előtt aligha –, miként horvátok sem kizárólag itt laktak. A hazai rendek, illetőleg társadalmi osztályok mindegyikében jelen voltak, a főuraktól az egészen szegény emberekig: autonómiájuk nyilvánvaló.⁷

Más jellegű politikai-közigazgatási önállóság a *szász székeké*, és ettől is különbözött a *székely székek* önállósága; ezek az egységes megyerendszerbe szervezéssel 1876–77-ben szűntek meg. A megyerendszer igen sokáig nemesi önkormányzat, a szabad királyi városoké pedig (*civitatenses*) a polgárságé. Városi privilégiumot és nemességet a király adhatott, belső földieknek, ám ezt a királyok sokszor figyelmen kívül hagyták (vagy előbb honosították, majd hamarosan nemesi rangra emelték a kedvezményezettet). Az örökös főrendiházi tagságra jogosult családok (hercegek, grófok és bárók) névjegyzékét törvény állapította meg (például az 1647. évi *CLV. tc.* vagy az 1885. évi *VII. tc.* – mindkettő hatályos az utolsó interregnum kezdetekor).

Az ország *területe* az államalapítástól kezdve többször változott. A török hódítás eredményeként három részre osztott ország – királyi Magyarország, Erdély, török hódoltság – 150 éves állapot, amely ugyanennyi idővel megtoldható Erdélyt illetően: 1540-től 1690-ig önálló fejedelemiség, 1690-től 1867-ig a Habsburg Császárság önálló tartománya. Az 1848-as országegyesítés – az 1848. évi *VII. tc.* és az erdélyi 1848. évi *I. tc.* – az 1867-es kiegyezéssel és az 1868. évi *XLIII.* törvénycikkkel valósult meg. Ekkor az ország területe hozzávetőlegesen akkora, mint az Árpád-házi királyok idején. Az I. világháború után ezt „történeti Magyarországnak” vagy „Nagy Magyarország”-nak mondjuk, korábban nem (a *Magna Hungaria* nem ezt jelentette). Némi egyszerűsítéssel az ország területi kiterjedése ezer évig ugyan, eltekintve a mohácsi vész után következő területi *quasi „interregnum”*-tól, amikor a *regnum* egésze nem a *rex*-é (1541–1686), vagy az övé, de azt nem a *regnum* (Magyarország) részeként uralja (1690–1867). Hasonló visszacsatolási művelet volt például a bánági határvidék újrendezése (1873. évi *XXVII. tc.*). Az ország lakosságát és területét egyaránt lényegesen csökkentette a trianoni békeszerződés, amerikai–francia módra,⁸ a szomszédos országok nagy örömeire, amelyen

⁷ Például az 1741. évi *LXI. tc.* bevezetője szerint Dalmát-Horvát és Szlavónország bennszülött fiai egyházi és világi hivatalok tekintetében a magyarok nevében bennfoglalva értendőek. Az 1868. évi *XXX. tc.* 56. §-a szerint Horvát-Szlavónország területén a törvényhozás, a közigazgatás és a törvénykezés nyelve a horvát. Ugyanakkor az 1868. évi *XLIV. tc.* szerint a hazai törvényeket magyar nyelven alkotják, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók.

⁸ Woodrow Wilson, az USA 28. elnöke – egyesek szerint jobb lett volna, ha édesapja hivatásánál, a prédikátorságnál marad – kongresszusi üzenetében hirdette meg a *népek önmendelkezési jogának* elvét 1918. január 8-án (amely egyébként az USA történetében eddig még nem érvényesült). Előtte, 1917. január 22-én a világháborút

nem sokat lehetett tovább rontani a II. világháború utáni párizsi békeszerződéssel, de az is megtörtént, némi területcsökkentéssel és a lakosságcserekkel.

REX

A királyok Isten hűséges szolgálói, Isten kegyelméből (*Dei gratia*) uralkodnak, de nem Isten nevében; hatalmuk Istentől, a törvényeké a királytól ered (*A Deo rex, a rege lex*). A királyok hatalma, tekintélye, tisztelete saját országukban nélkülözhetetlen, és ennek alapján máshol is alapjában elvárható. Mindezt Európában mindig helytől és időtől függően másképp értelmezik. A királyságnak több változata van az *abszolutista* és a *jelképes* királyság között. Működésének szabályai a kornak megfelelően kidolgozottak, de nincs közöttük olyan, amely azt állapítaná meg, hogy egy királyság hogyan szüntethető meg; *elvileg* ugyanis jogszerűen megszüntethetetlen. Arra nincs jogszabály, ami majdnem ugyanaz, hogy egy országot hogyan lehet jogszerűen megszüntetni. Ennek ellenére mindkettőre vannak ismert kivitelezési formák, akár részleges, akár teljes átalakítással, és a kezdetekben kétséges jogi magyarázatokkal.

Ami a magyar királyokat illeti, az utolsó interregnum előtt közel négyszáz évig – vagyis 1526-tól 1918-ig – Habsburgok; 17 király, legtöbb közülük egyáltalán nem tud magyarul, székhelyük pedig egyiknek sem Magyarország területén van, holott már az 1547. évi VI. tc. előírta, hogy a király az idő nagyobb részén át Magyarországon lakjék. Az országnak korábban már volt Habsburg uralkodója, Albert (1438–1439) és fia, V. László (1446–1457). E két király közötti időben I. Ulászló, aki eltűnt a várnai csatában⁹ – ott Hunyadi János nem győzött a törökök ellen – különös interregnumot hagyva maga után. A Habsburg, illetőleg Habsburg–Lotharingiai-házi (*Domus Austriaca*) királyok egységes birodalmat építettek volna osztrák fennhatósággal – mintha Mohácsnál ők győztek volna, holott a közéletben sem jártak –, ami itt nem volt igazán sikeres, kitartó törekvéseik ellenére sem. Inkább *kölcsönös tévedés*; magyar részről Ausztria uralkodóját magyar királynak képzelni, mintha perszonálunió lenne, Habsburg részről mintha legyőzött ország bekebelezéseként lenne kezelhető. A magyar politikai-katonai elitet (az *insurrectio* és *rendiség* idején) kicserélni, az országgyűlést úgy átalakítani, hogy az teljesen német (osztrák) birodalmi

illetően a *győzelem nélküli béke* eszméjét fejtette ki, nehogy a harcban álló felek egymással méltatlanul elbánjanak. A háború elején az USA *semlegességét* hirdette meg, 1917 áprilisában mégis kénytelen volt hadat üzeni Németországnak. Wilson 14 pontját többféleképpen értelmezték. A 10. pont szerint: „*The people of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity to autonomous development.*” Mit jelent az autonóm fejlődés? Lehet, hogy az elnök arra gondolt, hogy a Monarchia börtönéből mindenkit ki kell szabadítani, és abból még Magyarországnak is adni kell egy önálló részt. Egy önálló részt Magyarországból Ausztria önmagának természetesen elsőként biztosított 1919. szeptember 10-én a maga békeszerződésével. Wilson a béketárgyalások során tapasztalta, hogy a franciák és a többi győztesek másképpen értelmezik a békekötést, mint ő, szó sincs méltányosságról, ésszerűségről, elment a kedve az egészről, és hazatért az USA-ba.

⁹ Fél év múlva az országgyűlés döntése az, hogy ha a király fél éven belül nem tér vissza, illetőleg róla nem kapnak biztos hírt, akkor mást ismernek el igazi és törvényes királynak. Erdélyi 1942. 142.

szellemiségű legyen, nem sikerült. Ezen a téren nagy igyekezettel járt el például II. József, aki csak 10 évig uralkodó (1780–1790) és reformer, majd mindent visszavonni kényszerült. II. József a magyar országgyűlésben legnagyobb sikerét igen fiatalon érte el, anyja, Mária Terézia kezében felsírva, amikor ott a nemzet nevezetes *vitam et sanguinem* közfelkiáltása elhangzott. 1765-től anyja mellett társuralkodó, ami meglehetősen ritka *status*, még ritkább a kalapos király. Közismert, hogy azért nem koronáztatta meg magát, mert a magyar királyi esküt nem akarta megszegni, de megtartani sem. Nem lehetett túlzottan vallásos,¹⁰ ami európai királyoknál azért nem szokásos akkor.

Az utolsó három magyar király nem közeli rokonok. V. Ferdinánd 1835-től 1848-ig uralkodó, aki nem kormányoz, azt helyette államkonferencia gyakorolja. Ő császári és apostoli királyi Felsége V. Ferdinánd¹¹ 1848-ik évi december hava 2-ik napján a trónról – főséges császári királyi főherceg Ferenc Károly pedig ugyanakkor a trónöröklésről, amely Ő császári és apostoli királyi Felsége V. Ferdinánd után az 1723. évi I. és II. tc. értelmében Őt illette volna, lemondván; e két lemondás az ország részéről utólagosan becikkelyeztetik – az 1867. évi III. tc. szerint. Nem siették el: *potius sero, quam nunquam*, bár az akkor hatályos 1790. évi III. tc. értelmében koronázni fél éven belül kell. A jövőre nézve a kiegyezéskori törvény előírta, hogy minden ezentúl bekövetkezhető trónlemondás Magyarország külön értesítettése mellett s alkotmányos hozzájárulásával történjék (1867. évi III. tc. 3. §). Előre látták a jövőt!

Ferenc József¹² uralkodása felemás. Első fele királyi diktatúra, amelyet a történészek *neabszolutizmusnak* neveznek, a második fele 1867-től nyilvánvalóan 1914-ig „boldog békeidők”, utólag szemlélve. Ennek az abszolutizmusnak az újdonsága, hogy a király törvényesen még meg sem szerezte magyar királyi státuszát, máris uralkodik önkényesen. A boldog békeidők háborúja pedig a Balkánon folyt.¹³ Az 1848 decembere és 1867 közötti időszakot nem szokás interregnumként értelmezni nálunk, érthetetlen lojalitásból, és Ausztriában sem, érthető önelégültségből vagy magabiztosságból, továbbá mert ausztriai császársága megszerzésének törvényes feltételei nem a magyar jog szerint állapíthatók meg.

¹⁰ Erre utal, hogy a budai várban a frissen elkészült karmelita kolostort kávéházzá alakíttatta át, a karmelita rend egyidejű feloszlásával. 220 év elteltével a kolostor felújítva, „karmelita” felirattal miniszterelnöki hivatal, pillanatnyilag karmeliták nélkül.

¹¹ A korabeli képeken Ő Felsége vízfejűnek látszik, és ténylegesen epilepsziás volt, ami nem elmebetegség, miként azt róla némelyek híresztelték. Egyáltalán nem ragaszkodott ahhoz, hogy király és császár legyen. Az 1848-as áprilisi törvényeket ő szentesítette. 1849-től Prágában élt, és ott is halt meg 1875-ben. Ha a király elmebeteg, nyilvánvalóan alkalmatlan az uralkodásra. Nem elméleti kérdés, például Bajorország királya Ottó (1848–1916) elmebeteg volt, majd bátyja II. Lajos (1845–1886), a muzikális (*Der Verrückte König Ludwig*) is.

¹² Ferenc József (1830–1916) fegyelmezett, határozott, katonás és vallásos uralkodó volt a történészek szerint. Az állam szempontjából alig van jelentősége, hogy akár balszerencésnek is mondható. Háborúban véréseget szenvedett, vagy politikailag került hátrányos helyzetbe (Itália). Öccsét, Miklóst a mexikói forradalomban kivégezték (1867). Feleségét, Erzsébet királynőt anarchista ölte meg (1898) Genfben. A fia, Rudolf halála (1889) után trónörökösé vált Ferenc Ferdinándot lelőtték. A következő trónörökös IV. Károly, az utolsó magyar király.

¹³ Bosznia-Hercegovina anektálása a korábbi magyar ősi kötelékekre hivatkozással és a Habsburg-trónöröklés rendjének hatályba léptetése értelmezhető a törökök elleni felszabadításnak is (1879. évi VIII. tc a berlini szerződés becikkelyezéséről és az 1880. évi VI. tc.), de akár terjeszkedésnek, területszerzésnek, ahogy a szerbek gondolták, mert ők is ezt szerették volna megtenni.

Ferenc József – bár megfelelő szinten tudott magyarul – úgy magyar király, mint a többi Habsburg, vagyis amit tesz vagy nem tesz, legalább annyira fontos, hogy megnyerő vagy legalább elfogadható legyen mind az *osztrákoknak*, mind a magyaroknak, persze csak a kiegyezéstől, mert előtte Magyarországgal háborúzott is. Mégis, minden hatalom a mindentudás nélkül nem mindenre jó. Kérdés, hogy volt-e értelme a neoabszolútizmusnak, ha az kiegyezéssel végződött. Ő királyi Felségét ez aligha foglalkoztatta.

IV. Károly (1887–1922) trónörökös Ferenc Ferdinánd halála után lett osztrák császár és 1916. december 30-tól magyar király (1917. évi II. tc.), nagyon nehéz időben – a világháború közepétől, s az uralkodásra nem eléggé felkészítve. Naiv király lehetett tetteiből (kísérleteiből) ítélve, igazolásul háromra érdemes utalni. A háborúból való *kilépési kísérlete* (Sixtus-levél és a titkos tárgyalások) nem tetszett sem Németországban, sem Ausztriában. Talányos kísérletező *lemondása* nehezen értelmezhető, miként mindkét *trónvisszaszerzési kísérlete* is. A háborús zavaros helyzetben lehet, hogy kevésbé ismerték¹⁴ az országban, és ő is inkább Csehországot ismerhette, semmint Magyarországot. Horatius szerint „*beatus ille qui procul negotiis*”, és ezúttal a költőnek igaza volt, de csak végül: IV. Károlyt 2004. október 3-án boldognak nyilvánították Vatikánban.

A háborúból való *kilépés* mint cél a király részéről észszerű, erkölcsös és tisztességes elképzelés volt; a kivitelezési kísérlet nem feltétlenül, ám minden tekintetben *laikus*. Hozzájárulhatott a *lemondás* elhatározásához, amelyet már kényszerhelyzet erősített meg nyilvánvalóként. A nem szabályszerű lemondás után viszont az vált nyilvánvalóvá, hogy a lemondás *sem* megoldás. A király maga sem lehetett elégedett saját döntésével, mert azt megváltoztatta, és *visszatért* kétszer is – 1921 márciusában és októberében –, holott elég régi elv szerint lemondott jogot nem lehet *visszaszerezni* (*ad iura renunciata non datur regressus*). Erre bizonyára biztatták hívei az ország nyugati feléből, az ottani papság, és elfogadhatónak tarthatta mindenki más, aki az első – talán még nem is igazi – népköztársaság szellem- és jellemóriásai, majd az első, igazi, töről metszett tanácsköztársaság után bárki másnak örült volna, még egy Habsburg-királynak is. Akkor – a magyar történelem e mélypontja után – már hatályos volt az 1920. évi I. tc., amely tényként kezelte a király uralkodói jogai gyakorlásáról lemondását, a második „királypuccs” idején a trianoni békeszerződés (1920. évi XXXIII. tc.) is hatályos, és közismert, hogy a győztes hatalmak és a szomszédos országok a király visszatérését ellenzik (*casus belli*).

Válaszként okszerűen következett 1921. november 6-án a *trónfosztás* (1921. évi XLVII. tc.), és nem következett az interregnum megszűnése, mert a törvénycikk 3. §-a szerint „a nemzet

¹⁴ 1918 októberében egy császári királyi kamarás Temesvárról levélben kérdezi gr. Károlyi Mihálytól: „Itt az a beszéd, hogy a király sokat részegeskedik és sokat jár Gombaszögi Fridához és olyan dolgokat cselekszik, amely nem egy uralkodóhoz illik? Nem tudom mi igaz ebből...” Gecsenyi–Máthé 2008. 372. Károlyi gróf választát nem ismerjük. A kötet vonatkozó sejtelmes lábjegyzete szerint IV. Károly Gombaszögi *Ellával* folytatott viszonyt ellenőrizhetetlen pletykák szerint. A boldoggá avatási eljárásban azért ezt is ellenőrizhették. Ezzel szemben II. Károly román király, szintén 1914-től trónörökös, kétszer házasodott, majd csakugyan botrányos viszonyt folytatott Magda Lupescu zsidó kalandornővel, ezért kénytelen volt trónöröklési jogáról lemondani. 1930-ban mégis király lett; 1940-ben fia, Mihály javára lemondott, Portugáliába távozott. 1947-ben feleségül vette Magda Lupescut: *omnia vincit amor*, ha nem is mindig királyi módon.

a királyság ősi államformáját változatlanul fenntartja, de a királyi szék betöltését későbbi időre halasztja és utasítja a minisztériumot, hogy eziránt arra alkalmas időben javaslatot tegyen”.¹⁵ Ezzel egyúttal *közjogi provizórium* tartósult, amellyel többek között több munkájában foglalkozott Molnár Kálmán (1881–1961) professzor, amíg hagyták.

FINIS

A 19. században és a 20. század elején több királyság alakult, korábban megszüntetett királyság vagy fejedelemség utódaként, amelyek ma már nem léteznek (például albán, bolgár, görög, román, szerb-horvát-szlovén). Az I. világháború következtében négy birodalom megszűnt (német, orosz, osztrák–magyar, török). A ma létező királyságok egy része protestáns. A 20. században a királyságok a diktatórikus kormányzást nem tudták kizárni vagy korlátozni (például Olaszország, Norvégia). A mai európai királyságok kormányzása olyan, mint a köztársaságoké, a királyi tevékenység abban jelképes.¹⁶

Magyarországon a közel ezeréves királyságot köztársaság váltotta fel, amely még százéves sincs. Ami *akkor* számított, *most* nem biztos, hogy még mindig számít, de ha mégis, akkor biztos, hogy *másképpen*. A Magyar Királyság *eltűnő öröksége* egyelőre, hogy Istenben hinni nem tilos, de a *vallás* magánügy. Az utolsó magyar király idején az elismert felekezetek száma jóval harminc alatt volt, ez jelenleg háromszáznál is több, de lehet, hogy a jövő az ahány ház, annyi egyház elve lesz. Az ország *területe* legfeljebb egyharmada az akkorinak, amelyen a *nemzetiségek* fajtái azóta megkétszereződtek, önkormányzati jogosultságuk 1993 óta szabályozott (1993. évi LXXVII. törvény). Szinte korlátlanul növelhető sokszínűségük a jelenlegi *migráció* támogatásával. A nemzet és a nemzetállam fenntarthatósága kétséges. Kétségtelen, hogy király nincs, bizonytalan, hogy meddig maradhat meg történelemként az emlékezésben.

¹⁵ A törvény IV. Károlyt és a Habsburg-házat a *trónöröklésből* kizárta. Elvileg ez nem jelenti a választhatóság kizárását is. A legitimisták jelöltje *Habsburg Ottó* főherceg (1912–2011), a szabad királyválasztóké *Albrecht főherceg* (1897–1955) volt, aki 1931-ben lemondott Ottó javára. Egyaránt kifogástalanul beszéltek magyarul, állampolgárságuk, született rangjuk megfelelő. Királyt választani nem egészen úgy lehet, mint egy képviselőt, vagy egy sportklub elnökét, és nincs „pártkirály” sem. Használható hazai minta ehhez nem volt, csak igen régi, a más európai országokéi pedig ahány, annyiféle. Nem az eljárás tisztázatlansága miatt maradt el a királyi szék betöltése. A minisztérium (kormány) a nemzetnek (országgyűlés) nem tett javaslatot, az arra alkalmas időt még nem tartotta elérkezettnek; úgy tűnik, hogy az országgyűlés sem. A törvényt az 1946. évi I. tc. 19. §-a hatályon kívül helyezte.

¹⁶ Hozzávetőlegesen *ugyanaz* volt jellemző az 1920–1930-as években is, amikor olyan kifogástalan szerzők, mint például Csekey István, Polner Ödön, Búza László azt kifogásolták, hogy a magyar királyság miért olyan, mint egy köztársaság, vagy valami hasonlót találtak említésre méltónak. Ma is sokan beérik az akkori magyarázatok valamelyikével, mintha ez tisztán államjogi kérdés lett volna akkor, vagy most is az lenne. Egy jogi rendezés – különösen egy békeszerződés – lehet olyan is, amely újabb rendezetlenséget, ellenállást tartósít, vagy újonnan létesít. A magyar királyságot a *két háború között a trianoni békeszerződés tarthatatlansága* tartotta fenn.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Carlyle, Thomas (1837): *The French Revolution*. I–III. Online: <https://doi.org/10.1093/oseo/instance.00266991>
2. Erdélyi László (1942): *Magyarország törvényei Szent Istvántól Mohácsig*. Budapest, Eggenberger.
3. Geccsényi Lajos – Máthé Gábor (2008): *Sub clausula 1920–1947*. Budapest.
4. Horváth Attila (2020): A történeti alkotmány és a Szent Korona-tan. In El Beheiri Nadja – Szabó István szerk.: *Viginti quinque annis II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. jubileumi tanévében*. Budapest, Pázmány Press. 303–331.
5. Képes György (2020): A kormányzó. In El Beheiri Nadja – Szabó István szerk.: *Viginti quinque annis II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. jubileumi tanévében*. Budapest, Pázmány Press. 333–359.
6. Kovachich József Miklós (1818): *Sylloge Decretorum comitialium incltyi regni Hungariae*. Pest.
7. Salamon László (2020): Az 1920/22. évi nemzetgyűlés alkotmányos legitimációja. In El Beheiri Nadja – Szabó István szerk.: *Viginti quinque annis II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. jubileumi tanévében*. Budapest, Pázmány Press. 387–396.
8. Schweitzer Gábor (2020): A Magyar Szemle vitacikkei a kormányzói jogkör kiterjesztéséről (1937). In El Beheiri Nadja – Szabó István szerk.: *Viginti quinque annis II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. jubileumi tanévében*. Budapest, Pázmány Press. 397–417.
9. Szabó István (2020): A tradicionális államforma. In El Beheiri Nadja – Szabó István szerk.: *Viginti quinque annis II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. jubileumi tanévében*. Budapest, Pázmány Press. 419–426.

Tamás András professor emeritus a Nemzeti Közszerzői Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karán. 1964-től 1970-ig bíróságokon dolgozott, 1981-ig az IM Törvényelőkészítő Főosztályán, majd 1986-ig a Minisztertanács Titkárságának Jogi Főosztályán. 1986-tól 2004-ig a Magyar Tudományos Akadémia Doktori Tanácsának titkárságvezetője, 1974-ben kandidátus, 1990-ben az állam- és jogtudomány akadémiai doktora. 1976-tól egyetemi oktató, 1991-től egyetemi tanár, 2012-től prof. emeritus.